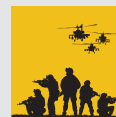

פרק 2

השימוש המושכל בכוח

2.1 תרחישי לחימה

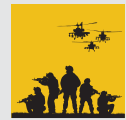
השימוש בכוח הוא חלק מתפריט האמצעים שעומד לרשותם של מנהיגים במזרח התיכון. גם ישראל עושה שימוש בכוח להבטחת הישרדותה וביטחון אזרחיה ולמימוש מטרותיה בסביבה האלימה שבה היא חיה.

כיוון שמדובר בדיני נפשות, השימוש בכוח חייב להיות זהיר, מדוד ותואם את המטרה המדינית שמנסים להשיג. אי לכך, על הדרג המדיני והצבאי הבכיר לנהל דו-שיח רציף הן בנושא מדיניות הביטחון, והן לגבי תרחישי הלחימה הצפויים והתוכניות האופרטיביות הרלוונטיות. בניין הכוח נגזר מתרחישי המלחמה, הסיכונים שמוכנים ליטול, והאילוצים התקציביים. ההחלטות בתחום זה צריכות להתבסס על הבנה מעמיקה מצד הדרג המדיני-אסטרטגי בגורמים אלה.

למרות העוצמה הגדולה של צה"ל, אין בכוחה של מדינת ישראל לכפות את רצונה על היריבים באזור בכל עניין ועניין. מרחב ההישגים האפשריים הוא בעיקר בתחום מניעת מימוש איומים על שטחה של המדינה ותושביה.

לישראל ארבע מטרות מלחמה קבועות בכל תרחישי הלחימה: 1. הסרה מהירה של האיום והגנה על העורף. 2. פגיעה קשה במקורות האיום, כזו שיש בכוחה לייצר הרתעה בעתיד הקרוב (מעבר לכך, אין כל ודאות כי פגיעה קשה באויב תגרום לדיכוי הרצון להתעמת עם ישראל). 3. שמירת הסדר הציבורי בעורף, וקיום שגרת ייצור ואספקת שירותים כסדרם. 4. מימוש המטרות לעיל במחיר נסבל מבחינת נפגעים, עלות כלכלית ישירה ועקיפה, ולגיטימציה פנימית ובינ"ל.

התרחיש הקונבנציונלי החמור הסביר לעת הקרובה כולל התמודדות עם קואליציה בהובלת איראן (חיזבאללה, מיליציות שיעיות בסוריה וייתכן גם חמאס), ובנוסף מרכיב של מרי עממי וטרור בהיקף נרחב בזירה הפלסטינית. מתוך תרחיש זה – שעלול להפוך למציאות בזמן הקרוב, אם יסלים המשבר עם איראן – ניתן לגזור תרחישי משנה הכוללים חלק מהגורמים העוינים.

היקף הפעלת הכוח הישראלי ועוצמתה ייגזרו בעיקר מחומרת האיום על העורף. כלומר, ככל שעוצמת האיום קטנה יותר מרחב החלופות גדול יותר, ולהפך. לדוגמה, בהתרגש תרחיש צפוני הכולל איום חסר תקדים על העורף, על ישראל לגייס את כל צבאה, ולהכריע את חיזבאללה בלבנון על ידי שילוב של מתקפת מחץ יבשתית (ראה על תמרון והכרעה בהמשך) ואווירית. כיוון שמהפכים פוליטיים עלולים להתרחש במזרח התיכון (שינוי משטר במצרים לדוגמה), צה"ל צריך לשמר יכולת להילחם מלחמה רחבת היקף מול כוח צבאי סדיר.

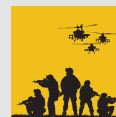
לעומת זאת, עימות בזירה משנית עם חמאס ברצועת עזה (רצ"ע) אינו מחייב פעולה רחבת היקף (גם אם זו חלופה שיש לשקול בכובד ראש). חמאס הוא ארגון עוין מאוד, בעל מוטיבציה דתית גבוהה לפגוע בישראל, ומושרש באוכלוסייה האזרחית. הכרעתם של ארגונים מסוג זה במהלך צבאי רחב היקף אינה אפשרית, אלא אם ישראל מוכנה לאכוף את שלטונה ברצ"ע (בעלת אוכלוסייה עוינת ואלימה, וגם נזקקת) למשך שנים רבות במחיר גבוה. המאבק הכוחני הסבלני נגד חמאס, הנקרא לעיתים "כיסוח הדשא", נועד לצמצם ככל האפשר את יכולת האויב להסב נזק לישראל. ישראל פועלת בכוח להשגת יכולתיהם של אויבים מסוג זה רק אחרי שהיא סופגת סדרת מתקפות ומפגינה מידה רבה של איפוק בפעולותיה ההתקפיות כדי לאגור לגיטימציה. זאת בתקווה שמבצעים גדולים ספורים, שיתקיימו מדי זמן, יחוללו הרתעה זמנית שתאפשר תקופת הפוגה ארוכה. הציבור הישראלי, הרוצה בניצחונות ברורים ומהירים, לא תמיד מבין את ההיגיון האסטרטגי שבדפוס פעולה מסוג זה, שבו מנצחים בנקודות ולא ב"זבנג וגמרנו". בפועל, היכולת הישראלית לנהל מלחמת התשה בעזה ולשמור על מנעד רחב של אפשרויות פעולה דווקא מעידה על העוצמה הישראלית.

כדי למנוע תסכול בציבור, הממשלה וצה"ל צריכים לגבש תפיסה אסטרטגית ברורה ולצאת במסע הסברה על אופי העימות המוגבל עם חמאס.

הממשלה צריכה להגדיל את העירנות הציבורית לאפשרות של מה שקרוי "מכה מקדימה" או "מכת מנע" כדי לבנות משאבי לגיטימציה לתרחישים הללו

מלחמה או מבצע רחב היקף יכולים להתרחש באופן יזום או להיכפות עלינו. לכן, הממשלה צריכה להגדיל את העירנות הציבורית לאפשרות של מה שקרוי "מכה מקדימה" או "מכת מנע" כדי לבנות משאבי לגיטימציה לתרחישים הללו. דו-שיח בנושאים אלו יש לנהל גם עם בעלי בריתנו, במיוחד הממשל והקונגרס בארה"ב, ולהשפיע גם על חשיבתם של מעצבי דעת הקהל.

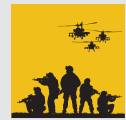
2.2 תמרון קרקעי והכרעה: שיבה למקורות

בשלושים השנים האחרונות צה"ל הצטיין בהוצאתם אל הפועל של מבצעים מיוחדים ותקיפות אוויריות, אך הישגיו בהפעלת כוח במסגרות גדולות הותירו לעיתים טעם של חמיצות בקרב אנשי צבא ואזרחים כאחד.

תפיסת הפעלת הכוח השלטת בצה"ל מזה שלושה עשורים היא תפיסת ה"מודיעין-אש". אם בעבר בנה צה"ל את כוחו סביב כוח מחץ יבשתי, הנדרש להעביר במהירות את הלחימה אל שטח האויב ולהכניעו במהירות, הרי שמאז מלחמת לבנון הראשונה התבססה תפיסה של לחימה השמה דגש על השגת מודיעין מדויק, הפעלת אש מדויקת ומסיבית (ברובה מהאוויר) וציפייה כי השילוב המוצלח של השניים יביא להשמדת האויב ולהכנעתו. מימוש תפיסה זו הביא עד כה להישגים שאינם חד-משמעיים; להארכת משך העימותים האלימים; להתארכות מצבי החירום בעורף על עלויותיהם הכלכליות וליצירת תחושת הישג בקרב אויבינו שמעודדת אותם להמשיך בעימותים עם ישראל.

ביצועים לא-מספקים לאורך זמן מעידים על ליקוי בסיסי בתפיסת הפעלת הכוח. הנוסחה "מודיעין מדויק X אש מדויקת = השמדת האויב והכנעתו" משובשת, כי מרכיב מהותי חסר במשוואה – האויב. האויב לומד את לקחיו מכל עימות, ועושה מאמץ למנוע מודיעין מדויק מצה"ל ו/או למזער את יעילות האש הישראלית. המיגון, הביזור, ההסתתרות, השימוש במגנים אנושיים – כל אלה הן טכניקות של האויב הבאות לכרסם ביעילות מאמץ ה"מודיעין-אש".

הדינמיקה במרבית העימותים זהה: מהלך אש מוצלח בפתיחה, המתבסס על מודיעין שהוכן במשך זמן רב; דעיכת רמת המודיעין, ובהתאם צמצום משמעותי בכמות המטרות המצדיקות תקיפה; התאוששות האויב והמשך פעילותו ההתקפית נגד ישראל; תסכול ישראלי המביא לתקיפת מטרות עם נזק אגבי גבוה או תקיפת מטרות שאין בהן כל ערך; השקעה עצומה ברכישת מטרות נוספות, הזוכה מדי פעם להצלחה (כזו שאינה משנה את התמונה בכללותה); התארכות משך המערכה, תסכול וזעם באוכלוסייה האזרחית; מימוש צעדים קרקעיים מוגבלים שאין בכוחם להכריע את האויב.

אין מנוס מלחזור ולהילחם על פי הכללים הישנים באותם מקרים שבהם מערכה קרקעית, המנוהלת בתנופה, תניב תשואה טובה יותר מהפעילות האווירית. במצבים אלה צריך לתמרן לשטח האויב, לאתרו ולהשמידו, או לשבות את אנשיו (תוך ניתוח מיתוס "ההתנגדות"). מאמץ ה"מודיעין-אש" חשוב, אך אין הוא יכול יותר מלתמוך במאמץ העיקרי, שהוא הקרקעי.

רק מאמץ קרקעי נחוש יכול לשבור את רוח האויב

רק מאמץ קרקעי נחוש יכול לשבור את רוח האויב. יש חששות שזו היא גישה צבאית זו היא עתירת נפגעים. אומנם לחיכוך הגבוה יש מחירים, אך משך הלחימה הקצר יחסית, תוך הכרעת כוחו הצבאי של האויב, עשוי להביא דווקא למספר נפגעים נמוך יותר בחזית, ובוודאי בעורף.

לא בכל מצב יהיה צורך או רצון להפעיל את יכולת התמרון, אבל על הצבא להיות מוכן לבצע תמרון רחב ומהיר מכמה סיבות. ראשית, גם בלחימה נגד אויב שאיננו צבא קונבנציונלי יש חשיבות לכיבוש שטח שהוא בסיס יציאה של יריבים תת-מדינתיים לפעולות. שליטה בו שוללת את חופש הפעולה שלהם. הפחתת ירי מתמשך על אזרחי ישראל תושג רק ידי כוחות מתמרנים המשתלטים על השטח, מחסלים כוחות אויב ומונעים שיגורי טילים.

שנית, יכולת התמרון היא כלי מרכזי בהשגת הרתעה. האויב עשוי לספוג נזק כבד מהאוויר, אולם עצם קיומו כישות שלטונית או שליטתו בשטח אינם נתונים בסכנה. לעומת זאת, כיבוש שטח נרחב ושליטה בו מהווים לרוב איום גדול יותר על שליטים וארגונים. אם ישראל תזניח את יכולות התמרון, אויביה יבינו שיכולתה של ישראל לפגוע בהם מוגבלת. חלק מאויבי ישראל מאמינים כי העדר הנכונות לתמרן ולהסתכן מעיד על חולשת החברה הישראלית ורצונה להימנע מנפגעים. לכן, אין להימנע מהדגמת יכולת התמרון וההכרעה היבשתית בצורה משכנעת, בעת הצורך, כדי לבסס את אמינות ההרתעה.

שלישית, הרתיעה מהתמרון מובילה להזנחתו לטובת שיטות אחרות שספק אם יוכלו להביא את התוצאות הנדרשות - תוך בזבז משאביו של צה"ל.

רביעית, התמרון הוא כלי מרכזי של צה"ל להכרעת מערכה נגד צבא קונבנציונלי. תרחיש כזה אינו קרוב, אך יכול להתממש במהירות, לדוגמה בתרחיש של עליית משטר רדיקלי של האחים המוסלמים במצרים או בניית הצבא הסורי מחדש. צריך לזכור שפיתוח יכולת תמרון יבשתי של הצבא הוא מהלך מורכב שדורש זמן. הזנחת יכולות התמרון היבשתיות היא הימור מסוכן.

לתמרון הקרקעי גם מרכיב מוסרי מובהק - על המדינה וצבאה להסיר את האיום על העורף בפרק הזמן הקצר ביותר האפשרי. לפעמים מוצדק להימנע מתמרון, אך מצב שבו האזרחים הופכים להיות חומת המגן של צה"ל אינו קביל. כל גישה אחרת היא בבחינת הפקרת דמם של האזרחים.

ראוי להזכיר כי בתחילת מסע הטרור הפלסטיני (2000-2001) לא רצתה ממשלת ישראל לתמרן נגד הערים הפלסטיניות, וגם בתוך צה"ל נפוצה הייתה התפיסה כי אין טעם בכיבוש שטח נרחב. נדרשו מאות הרוגים ושנה וחצי של לחימה קשה כדי לשלוח את צה"ל לתמרון ביהודה ושומרון. אז הסתבר כי צה"ל יכול להשיג הישגים ביטחוניים משמעותיים באמצעות תמרון.

כמובן, נדרש דו-שיח מתמיד בין צה"ל לדרג המדיני כדי לקבוע את מדיניות הביטחון ואת היעדים בני-ההשגה.